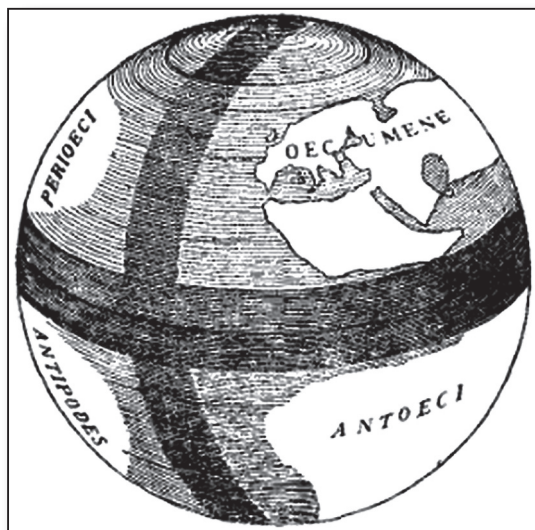

9. НЕЗВИЧАЙНІ ГЛОБУСИ

Учені вважають, що першим глобусом, про який достовірно відомо науковцям, був виготовлений у середині II ст. до н. е. давньогрецьким ученим Кратесом Малоським. Яких розмірів був цей глобус — невідомо. Але збереглися відомості, що Кратес відтворив на ньому чотири масиви суходолу, симетрично розташовані один до одного. У Північній півкулі — відома грекам *Ойкумена* у вигляді плаща, як і на карті Ератосфена, й інші землі: *Періеки* (у перекладі — ті, які живуть поруч) — прадавній образ Північної Америки; у Південній півкулі напроти Ойкумени — *Антеки* (ті, які живуть напроти) — праобраз Австралії; поруч із нею *Антиподи* (ті, які живуть під нашими ногами) — праобраз Південної Америки. Ці масиви суші були розділені перехрещеними океанами. Таке уявлення про розподіл суходолу й моря було поширене в давньому світі й панувало доволі тривалий час. А згодом така побудова світу втілилася в емблему царської влади майже всіх монархів із давніх часів і до наших — державу.

Найстаріший глобус зі збережених до наших часів — Земне яблуко. Так назвав свій глобус його автор Мартін Бегайм, який виготовив його 1492 року на замовлення муніципалітету Нюрнбергу (Німеччи-

Глобус Кратеса в уявленні анонімного автора енциклопедії «Британіка» (1911 р.)

Імперська держава Священної Римської Імперії. Держава — один із трьох символів влади монарха разом з короною і скипетром — модифікований глобус Кратеса

на). Глобус Бехайма має діаметр майже 50 см, він відбиває знання європейців щодо світу кінця XV століття: на ньому ще відсутній Новий Світ, але наявні Європа, більша частина Азії та Африки.

Земне яблуко — унікальне досягнення картографії пізнього Середньовіччя як за точністю карти відомих на той час земель, так і за наочністю зображення. Глобус став визначною міською пам'яткою і тривалий час його демонстрували в приймальній залі Нюрнберзької ратуші.

1515 року в тому ж Нюрнберзі професор математики Йоган Шенер виготовив глобус, на якому вже був зображений нещодавно відкритий материк з назвою Америка. Але найстарішим глобусом із зображенням Америки вважають глобус, вирізаний на страусовому яйці, датований 1504 роком.

Царю Олексію Михайловичу 1650 року в голландському посольстві подарували глобус, який в ті часи назвали «глебузом». Він був виготовлений із міді, з вирізьбленою підставкою із чорного дерева, мав діаметр 2 м. Надписи були виготовлені яскравими фарбами на міді латинською мовою. На ньому була зображена лише західна частина Австралії й величезна Невідома Південна земля, яка простягалася до Магелланової протоки в західній півкулі й берегів Нової Зеландії у східній.

Глобус Мартіна Бегайма зберігається в Германському національному музеї (Нюрнберг, Німеччина)

Так міг виглядати глебуз, подарований царю Олексію Михайловичу

*Пам'ятник Мартіну
Бегайму із земним яблуком
в Нюрнберзі, Німеччина*

На цьому глобусі було зазначені також тварини, які мешкали у різних країнах (слони, крокодили, мавпи тощо). Уздовж північного узбережжя Африки мандрував караван верблюдів із купцями в різнобарвному одязі. На глобусі були написані оповіді про звичаї народів, вулкани та землетруси, морські експедиції та відкриття нових земель.

1713 року загарбницькими військами була завойована Голштінія (герцогство в Німеччині), і задля налагодження стосунків із загарбником правитель цього герцогства подарував величезний глобус. У різні часи цей глобус називали Готторпським глобусом або Великим академічним глобусом.

Подарунок загарбникові везли більш як три роки, до чого були залучені кілька тисяч осіб, за доставлянням цар слідкував особисто. Спочатку морем його привезли

до Ревеля (Таллінна), а потім суходолом на особливому великому возі, одночасно вирубуючи просіку для проїзду. Тільки 1717 року глобус доставили до місця призначення.

Діаметр глобуса 3 м 10 см, а важив він більше за 3,5 тонни. Його зовнішня сфера виготовлена із мідних листів, була сполучена із залізним каркасом і обклеєна полотном. На поверхні глобусу були зображені материки й океани, відомі в середині XVII століття.

1747 року під час пожежі глобус був дуже пошкоджений, але його відновили, а мапу на ньому доповнили новими географічними відомостями, що стали відомими в добу Великих географічних відкриттів. На глобус нанесли градусну сітку через 10° , з відліком довготи від меридіана острова Ферро (Канарські острови), як було заведено у XVIII столітті.

*Великий Готторпський
глобус-планетарій*

*Вид на внутрішнє приміщення
Готторпського глобуса зі
столом і лавами*

Через спеціальні двері можна було потрапити у внутрішню частину цього глобуса. На стелі всередині глобуса зображено небосхил із сузір'ями, як їх видно із Землі, а посередині розташовані стіл з маленьким глобусом і лави для 12 осіб. Ця внутрішня частина була своєрідним планетарієм: мідна сфера глобуса оберталася навколо осі й всередині можна було спостерігати рух небосхилу. У Німеччині глобус було сконструйовано так, що «зоряне небо» крутило водяне колесо. Але із часом цей механізм зламали і глобус крутили вручну.

Спочатку Готторпський глобус розмістили на Марсовому полі в Літньому палаці, але протягом трьох століть більшу частину часу його виставляли в різних приміщеннях Кунсткамери. Під час Другої світової війни глобус був вивезений до Німеччини в м. Любек.

Сьогодні Великий Готторпський (Академічний) Глобус-Планетарій є експонатом Музею антропології та етнографії (Кунсткамера). А 2008 року в Глобусному павільйоні Готторпського замка (м. Шлезвіг, Німеччина) розмістили сучасну копію Готторпського глобуса.

До записничка

Меридіани (лат. *meridianus* – полудень) — лінії на карті (глобусі), що з'єднують полюси Землі. Напрямок меридіана збігається з напрямком найкоротшої тіні від предметів опівдні. Звідси назва полуденна лінія.

Паралелі — лінії, проведені на карті (глобусі) паралельно екватору.

Глобус — зменшена в багато разів модель Землі.